

וזכני לגדול ולגדל (בהעלותך\תש"פ)

חינוך מהפרשה

ננסה במאמרנו זה להתמקד בשני יסודות חשובים ביותר במלאכת החינוך, ונקדים לעורר:

א. עד היכן מגיע ההשפעה של כח ההרגל?

ב. מהי העוצמה הקיימת בתדרים אותם אנו מעבירים לסביבה האנושית, דווקא שלא בצורה ישירה?

ג. והאם קיים קשר בין הדברים?

ונפתח במעשה הבא:

החלטה יצוקה שהצמיחה גאון בישראל!

הגאון רבי אברהם יצחק רוטשטיין, חותנו של הגאון רבי בן ציון פלמן, היה תלמידו הנאמן של ה'חזון איש', תלמיד חכם עצום המתייגע בעמלה של תורה.

יום אחד פנה אליו אחיו, ר' ישראל סיני, בהצעה להיות שותף בבעלות על בית חרושת לטקסטיל בתל אביב. רבי אברהם יצחק, שחפץ ליהנות מגיעי כפיו, הסכים בתנאי אחד: "על שעות הלימוד הקבועות שלי לא אוותר בכל הון שבעולם".

"על אלו שעות מדובר?"

"מהשעה שתיים בצהריים ועד שש בערב. הרצף חשוב לי מאוד. השעות הללו הן קודש קדשים".

"אין שום בעיה. נסדר את העניינים כך ששעות אלו יהיו מוקדשות לך. אדרבה ואדרבה. תעמוד זכות לימוד התורה שלך לברכת הבית".

וכך היה. ר' ישראל סיני לקח את יעקב כהן כשותף שלישי לעניינים הטכניים, ובית החרושת פתח שערים.

אט אט התפרסם שמו של בית החרושת החדש כעסק טוב ואמין, ההצלחה האירה להם פנים.

רבי אברהם יצחק שכר לו חדר מיוחד ברחוב 'כפר גלעדי' הסמוך. בחדר חיכו לו ספריו האהובים. כאשר היה המחוג הקטן מתקרב אל הסיפורה שתיים, היה רבי אברהם יצחק עוזב את עיסוקיו ורץ אל חדרו, כמו הלך במדבר הצמא למים.

"אברהם יצחק", פנה אליו האח בוקר אחד, "הצלחתי ליצור קשר עם שני ענקי טקסטיל ממצרים המקורבים למלכות. כבר קבעתי איתם פגישה".

"עכשיו? אוי ואבוי! עוד מעט 14.00".

"מה פתאום עכשיו, ביום שלישי בשעה 12 בצהריים. אלא מה, יש בעיה אחת. ביום המיועד לא אהיה כאן. צפויה לי נסיעה דחופה, ויעקב אינו מתאים כדי לחתום... אתה יודע..."

"12 בצהריים? אין שום בעיה. בעזרת השם".

יום שלישי, 11:50.

יעקב כהן, בחליפה מהודרת, מוודא שרבי אברהם יצחק בשטח. בעוד עשר דקות תגיע המשלחת המלכותית. הם אמרו שידייקו.

מתברר שאמירתם לא היתה מדויקת, שכן השעה כבר 12.30, והמשלחת המצרית אינה בשטח.

בשעה אחת מתחיל יעקב להתרגז, ובאחת וחצי הוא מתייאש כמעט. יכול להיות שהם התחרטו, שפנו לעסק המתחרה.

בשעה 13.50 מתארגן רבי אברהם יצחק לצאת אל חדרו. "אם יגיעו בכל אופן, תעשה כל מה שצריך, עד שיהיה צורך בחתימה שלי". והוא אץ רץ אל החדר. אל הספרים. אל הדבש.

עשרים דקות אחר כך נעצרת מכונית נוצצת סמוך למפעל. שלשה מצריים בגלימות לבנות ששוליהן זהובים יוצאים ממנה בצעד מתון, הם לא חושבים להתנצל, אלא מבקשים להתחיל מיד בעסקים.

יעקב נכנס לעניינים מהר. הוא זורח מאושר כאשר הוא מבין שמדובר בעסקת חיים.

הסחורה המצרית היא שופרא דשופרא והמחירים נוחים להפליא. יהיו להם לקוחות חדשים. שמם יתפרסם. צריך לגמור את העסקה הזו לפני שיתחרטו המצרים.

לבסוף התיישבו לחתום על החוזה.

יעקב כותב את כל הפרטים. כמות סחורה, המחיר, מועד האספקה.

"נפלא", מחיכים המצרים. "ועכשיו לחתימה".

יעקב חותם את שמו. הערבים מוסיפים סלסולים מזרחיים.

חסרה חתימה נוספת.

השעה 16.00. "חסרה לנו כאן חתימה נוספת", מעיר יעקב. "אנחנו שלושה שותפים, ולעסקה אחת די בשתי חתימות. השותף השלישי רחוק כרגע, אבל השני נמצא כאן. ברחוב הסמוך. המתינו נא במשרדי, אני כבר חוזר...".

חיש קל נמצא יעקב ב'כפר גלעדי' מול דלת חדר הלימוד. הוא דופק קלות. אין מענה. הוא דופק קשות. הולם על הדלת.

אין קול ואין עונה.

הוא חוזר אל בית החרושת מתוסכל. ואז מגלה את עוזיאל-משה הקטן שהגיע להביא לאבא חבילת מזון מן הבית.

הערבים עזבו את החדר. הם עומדים סמוך למכוניתם, מאיימים לברוח.

ואז עולה הרעיון במוחו של יעקב. עוזיאל משה, הוא יציל אותם. הוא יחדור דרך החלון ויבקש מאבא לעצור מלימודו ולחתום. רק לחתום.

המצרים מצטרפים אליהם. "אין לנו את כל הזמן שבעולם.

עוזיאל משה מבין שאין ברירה. הוא עולה על הסולם, נתפס בחלון ו---

אבא שלו, אפוף הלה של אור, מתנועע מול כרך גמרא.

פתאום מבחין בו אבא. "אוי וי, עוזיאל משה שלי, מה אתה עושה כאן?"

"אה... החוזה. שני ערבים ממצרים... הם... רוצים חתימה. רק חתימה".

אבא שלו מביט בו במבט קורן. "עוזיאל משה, כעת אינני כאן. כעת אני עם דברי אלקים חיים. עם תורת משה שנתנה בסיני. איך אעזוב אותה, איך?!"

עשר דקות אחר כך יוצאת מכונית שרד נוצצת מ'כפר גלעדי' בצווחת מנועים.

המצרים נשבעים שלא לשוב עוד.

ב-18.00 בערב מחכה לרבי אברהם יצחק מקלחת של צוננים.

"דקה אחת. באמת רק דקה אחת. ועסקה גדולה של רווחים לבית החרושת. לא מצליח להבין את זה. לא מצליח", יעקב מרטט כולו.

בצד עומד עוזיאל משה. גם הוא רוצה להבין.

בעיניים של אבא זורחות כל שמשות העולם. "אני מוכן לשלם את חלקי בהפסד. הרי יקרה היא מפנינים וכל חפצך לא ישוו בה..."

לא, הם לא ניצלו משום עסקה רעה. המשלח המצרית באמת היתה סיפור של הצלחה. אבל לא לבית החרושת שלהם... אבל עסקת ענק אחרת נחתמה באותו יום. עסקת חיים לדורות.

עוזיאל משה, הילד שקפץ מן החלון, הילד שעקב אחר האירועים והבין את גודלם, צמח והיה לאילנא ברברא. תלמיד חכם עצום שכל חפציו לא ישוו בתורה הקדושה.

כשהוציא לאור את ספרו 'נחלת משה' על הש"ס, ידע כי אי אז, בין חלון ומרצפת, מול אבא שלו ההוגה בתורת אלקים חיים, נולד הספר...

***

זו כוחה של החלטה יצוקה! כאשר מחליט האדם להשריש בנפשו החלטה רוחנית, תורנית וערכית, מתוך גמירות דעת באופן נחרץ וקבוע, הרי שבזה הוא משפיע רבות על עצמו, על סביבתו, על יוצאי חלציו.

אכן, הדוגמא האישית בחינוך חשובה לאין ערוך.

וננסה לבחון נדבך נוסף בדברים.

ארבע מאות פעם?

ידוע המעשה המובא בגמרא (עירובין נד, א):

רבי פרידא הוה ליה ההוא תלמידא – היה לו תלמיד אחד, **דהוה תני ליה ארבע מאה זימני וגמר** – שהיה שונה לו רבי פרידא את תלמודו ארבע מאות פעמים, ורק לאחר מכן היה התלמיד מבין. **יומא חד בעיוה למילתא דמצוה** – יום אחד באו אנשים לרבי פרידא באמצע לימודו עם תלמידו כדי לקרותו לאיזה צורך דבר מצוה בשוק, ואמר להם שלאחר שיגמור את לימודו עם אותו תלמיד ייצא לדבר מצוה זו. לאחר שיצאו האנשים מלפניהם **תנא ליה** – המשיך רבי פרידא לשנות לאותו תלמיד עד שסיים ארבע מאות פעמים, ועדיין **לא גמר** – התלמיד לא הבין את לימודו.

אמר ליה רבי פרידא לתלמידו, האידנא מאי שנא – מה שונה פעם זו, שתמיד מבין אתה לאחר ארבע מאות פעמים, ואילו היום אינך מבין. **אמר ליה התלמיד לרבי פרידא, מההיא שעתא דאמרו ליה למר איכא מילתא דמצוה** – מאותה שעה שאמרו לכבודו שצריכים אותו לדבר מצוה בשוק, **אסחאי לדעתאי** – הסחתי דעתי מן הלימוד, **וכל שעתא אמינא השתא קאי מר השתא קאי מר** – וכל רגע אמרתי לעצמי 'עכשיו יקום הרב, עכשיו יקום הרב', ולפיכך לא הבנתי אפילו לאחר ארבע מאות פעמים.

אמר ליה רבי פרידא לתלמידו, הב דעתך ואתני לך – תן דעתך ואשוב ואשנה לך פרק זה ארבע מאות פעמים, ואין אני יוצא לאותו דבר מצוה. **הדר תנא ליה ארבע מאה זימני [אחריני]** – ואכן שב רבי פרידא ושנה לתלמידו פרק זה ארבע מאות פעמים נוספות. **נפקא בת קלא ואמרה ליה** – יצאה בת קול ואמרה לו לרבי פרידא, **ניחא לך דליספו לך ארבע מאה שני** – האם חפץ אתה שיוסיפו לך ארבע מאות שנות חיים, **או דתזכו את ודרך לעלמא דאתי** – או שתזכו אתה וכל בני דורך לחיי העולם הבא. **אמר רבי פרידא, רוצה אני דניזכו אנא ודרי לעלמא דאתי** – שאזכה אני וכל בני דורי לחיי העולם הבא. **אמר להן הקדוש ברוך הוא לפמליא של מעלה, תנו לו זו זו, גם שיתווספו לו ארבע מאות שנות חיים, וגם שיזכו הוא וכל דורו לחיי העולם הבא.**

והנה, כל המתבונן במעשה זה עומד נדהם, האמנם? לחזור לתלמיד 400 פעם, מהיכן הסבלנות? עד כמה אפשר להתמסר? מהיכן שואבים כוחות כאלו?

האם היה לרבי פרידא איזה קשר מיוחד עם התלמיד מחמתו הסכים להתמסרות בלתי רגילה כזו בעבורו?

רבותינו מגלים לנו (שם) נדבך נוסף בגדלותו של רבי פרידא.

לכאורה יש לעורר ולהבין, הרי ודאי שהעולם הבא הוא חיי נצח עד אין סוף, והוא התענוג והעידון היותר נפלא מכל התענוגים עד שאמרו חז"ל: 'יפה שעה אחת של קורת רוח בעוה"ב מכל חיי העולם הזה', ואם כן, מה מעלתו של רבי פרידא שבחר באפשרות של העולם הבא עד שבשל זה זכה בשתי ההבטחות, והלא פשוט הוא שיבחר בזו ולא בתוספת חיים בעולם הזה? ומה אפוא היה השבח הגדול שבהחלטת רבי פרידא, אשר בגינה פנה הקב"ה בכבודו ובעצמו ואמר 'תנו לו זו זו'?

אך הביאור הוא כך:

מה ששאלוהו מתחילה על כך היה כדי לנסותו, אם יעדיף את טובתו או את טובת בני דורו. וודאי אין הכוונה ששאלוהו מתחילה אם רוצה רק ארבע מאות שנה בלא שיובטח חלקו בעולם הבא, שאם כן מה שאלה היא זו? וכי מה תועלת בארבע מאות שנות חיים בלא הבטחה לחיי העולם הבא? אלא כך שאלוהו, האם רצונך בארבע מאות שנות חיים וגם יהא מובטח חלקך בעולם הבא, או שמוותר אתה על אריכות הימים, ותמורת זאת יזכו כל בני דורך עמך לחיי העולם הבא? ובשכר שויתר רבי פרידא על טובתו בשביל טובת בני דורו. אמר הקדוש ברוך הוא שיתנו לו זו וזו. (גאון יעקב ד"ה תנו).

רבי פרידא כשלעצמו היה בוחר באפשרות של תוספת חיים בעולם הזה כדי לעבוד בהם את בוראו, אך מכיון שאמרו לו שיזכה הוא ובני דורו בעוה"ב, ויתר על שאיפתו הגדולה להאריך ימים בעוה"ז כדי לזכות את בני דורו בעוה"ב והעדיף את טובת הכלל. ע"ז זכה לשכר כפול שנתן לו ה' את שני הדברים, דהיינו שכלל הצבור יזכו בטובה, וגם הוא עצמו לא יאבד בשל כך את הטובה שביקש לה ויזכה לאריכות ימים בעוה"ז שבהם יעבוד את בוראו.

נמצינו למדים עד היכן הגיעה קומתו ומדרגתו של רבי פרידא, לא ביקש הוא את טובתו האישית ותועלת עצמו אלא דרש את טובת האחר, ראה מול עיניו את השני, עד כדי כך שבכל פעם שרצונו הפרטי והאישי נפגש מול תועלתו של האחר, מיד היתה מתבטלת אצלו הנגיעה העצמית והיה פועל הוא ללא לאות למען תועלת האחר מתוך מסירות עצומה.

מידה זו שרכש לעצמו היא שגרמה לו להשקיע ולהקדיש זמן ארוך בחזרה של 400 פעם לתלמיד אחד. דבר הגובל במסירות שאין לתאר ואין לשער.

על כגון זה ודאי נאמר "אם ראשונים כמלאכים"...ומאידך, כבר אמרו רבותינו: חייב אדם לשאוף ולומר "מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי", ואשר על כן עלינו לבחון מהי הדרך שידבק בה האדם על מנת לנגוע באפס קצה של מדרגה זו, כי בודאי ראוי ורצוי לכל בר דעת להתחקות אחר שורש העניין וציון הדרך.

קודם שניישב זאת, נשאל שאלה נוספת מתבקשת:

מדוע לא הוזכרה מעלת התלמיד?

המעשה הנ"ל נראה שכל עיקר הדגש בהתפעלות מגיע מהנהגתו הכמעט בלתי נתפסת של הרב – רבי פרידא, אך לכאורה ללא ספק יש גם להתפעל מהנהגתו של התלמיד, שלא ויתר לרצות ולנסות ולהבין את הנלמד עד כדי חזרה 400 פעם, ומדוע איפוא לא הודגשה מעלתו או שכרו?

ורגילים לבאר בזה שהתורה היא בעצם מזון רוחני בסיסי של האדם המקיימת את נשמתו, וכשם שלא תתפעל מאדם רעב המזין את גופו - אפילו טיפין טיפין - עד למצב בו הוא כבר שבע, כך גם הידיעה וההבנה שללא תורה - אין חיים, ועל כן, אם רודף הוא אחרי תורה, הרי זו זכות נפלאה, אך עצם הדבר אינו מפליא! שהרי זהו סוד ויסוד קיומנו.

ואפשר לומר ביאור נוסף.

בודאי שיש להתפעל ולציין לשבח את רצון הברזל של התלמיד, שלא נח ולא שקט עד שיבין את חוק לימודיו, ואין ספק שעצם העובדה שחז"ל ראו לנכון לציין מעשה זה, מעידה על מעלת ושבח התלמיד.

אולם עדיין, עיקר הדגש הוא על מסירותו של הרב, ומצד נוסף: הבה נשאל את עצמנו ונבדוק, כיצד קורה שתלמיד מבקש פעם אחר פעם ולא מתייאש? לא מתבייש? לא נחלש ונופל ברוחו? לא מרגיש אולי שמשוהו לא בסדר אצלו? שהרי מאות פעמים חזרו לו והוא עדיין לא מבין?

התשובה ברורה! אין זה אלא מחמת שהרב דאג לכך, כן, פשוט מאוד, הרב דאג שהתלמיד לא יתבייש ולא יחשוש לשאול ולא ירגיש שמשוהו לא בסדר איתו. שלא ייווצר מצב בו הבושה והמבוכה מונעות את התלמיד מלהבין. זוהי מעלה ושבח בלתי רגיל. שהרי לא רק למידה וחזרה היתה כאן מאות פעמים, אלא יותר מכך, רגישות על גבי רגישות, נתינת הלב האוהב ברבדים שונים ועמוקים היתה כאן. בכל פעם שרבי פרידא הסביר, הוא בעצם נתן לתלמיד עוד פעם ועוד פעם את כל ליבו והפנה את כל יחסו ורגשותיו אליו, לכן, התלמיד לא חש איזו תחושת אי-נוחות

או חוסר נעימות לבקש ולהזמין עוד הסבר ועוד ביאור, אחרי שלא הבין עשרות ומאות פעמים קודם לכן.

הסבלנות – תכונה נדרשת לכל מחנך

הגאון רבי חיים שמואלביץ' (שיחות מוסר, שנת תשל"ג מאמר כט עמוד צו) מתייחס לכך וכותב:

"נתאר לעצמנו בן אדם רגיל במצבו של רבי פרידא, לא זו בלבד שלא היתה לו סבלנות ללמוד בתחילה עם תלמיד כזה שאינו מבין עד שיסבירו לו ארבע מאות פעם, וגם היה מרגיש ביטול זמן לעצמו בכך, הרי כשאירע שאף הלימוד ארבע מאות פעמים היה לריק באשמתו של התלמיד שהסיח דעתו, ודאי שהיה כועס על תלמידו, ובדין, שגרם איבוד זמן לריק, ולא היה מסכים ללמד אותו. ואילו רבי פרידא, לא זו בלבד שהיה מלמדו תמיד ארבע מאות פעמים, ולא חש רבי פרידא לביטול זמנו, אלא אף כשקרה שארבע מאות פעמים היו לריק, לא גער בתלמידו ולא כעס, אלא להיפך עודדו בדברים "הב דעתך ואתני לך", ושנה עמו ארבע מאות פעמים נוספות, שבירת המידות מאין כמוה. ובגלל שבירת המידות זו זכה הוא עצמו וזיכה את כל בני דורו לחיי עולם הבא".

פשיטא שקיבל התלמיד שכר של לימוד תורה, אלא שחז"ל בחרו להדגיש דווקא את מעלתו של רבי פרידא, להורות מסר לדורות, שהרי ודאי היתה כאן סיבה ליתן לו שכר יותר מעצם קיום החובה ללמד לאחרים תורה, על פי חובת מצוה זו לא היה צריך רבי פרידא לחזור עוד ארבע מאות פעמים. משא"כ התלמיד, שאמנם שכרו על העמל רב מאוד, אך כל זה היה בכלל חיובו ללמוד תורה, כי רק באופן זה יכול היה להבין את הדברים.

רבי פרידא, סבלן גדול היה. באורך רוח היה חוזר ומלמד פעם ועוד פעם, מסביר ומשנן, מרחיב ומבהיר עד שהבין התלמיד את הדברים והם נכנסו לליבו.

לְעֵשֶׂר מִזְמָנוּ לְלַמֵּד לְאַחֲרִים

[אגב, הגר"מ פיינשטיין בשו"ת אגרות משה (אבה"ע ח"ד, סי' כו סעי' ד) כתב:

"הוריתי שכל תלמיד חכם, אף שצריך לעצמו והוא גדול מאוד, מחוייב ללמוד מקצת זמן גם עם אחרים, אף שמתבטל מתורת עצמו, ע"כ. כראיה לדבריו הוא מציין את הנהגתו של רבי פרידא, בזמן זה הרי היה יכול לעשות חיל ולהתקדם בלימודיו. וכי לא מוטב היה שיקדיש את הזמן הזה לעצמו?! ואין לומר דרבי פרידא לא נהג חלילה כראוי, שהרי בגמרא נאמר כי קיבל על כך את שכרו באריכות ימים מופלגת, ארבע מאות שנה, ואף את בני דורו הביא לחיי עולם הבא. מכאן איפוא, שמותר וראוי להקדיש זמן כדי ללמד תורה את האחרים.

אך מהו שיעור הזמן שעליו להקדיש לאחרים?

ממשיך הגר"מ פיינשטיין זצ"ל וכותב בתשובתו: מסתבר לי שהוא גם כן שיעור מעשר, עשירית הזמן שיש לו ללמוד תורה, ואולי יכול להוסיף עד חומש, וצ"ע לעניין השיעור, עכ"ל].

זהו לימוד עצום ונשגב עבור כל מחנך והורה, לידע מהו גבול המסירות והאחריות שיש לו כלפי כל בן או תלמיד.

היום, ללא ספק שתלמיד כזה היה נשלח לאבחונים רבים, לטיפולים מייגיעים שתועלתם מוטלת בספק, ואולי אף מעבר לכך, בלא להרחיב... כמובן שאין בדברינו כדי לזלזל ח"ו באבחונים ובמאבחים ובכל נותני המענה הנפלאים בדורנו, אלא רק לתת קצת פרופורציות לעצמנו, היכן אנו אוהזים ועד כמה יש לנו מוֹכְנוּת כמחנכים ומשפיעים להעניק או לתת מעצמו לאחרים.

***

אך נפתח פתח נוסף בדברים, כיצד בוניס דוגמא אישית נכונה?

כמובן שעבודת המידות בזה היא רבה ונשגה, אך מלבד זאת ישנו כלי יסודי אשר הוא אם כל הקניית תכונה ומידה בנפש האדם שכוחו לאין ערוך.

והוא הנקרא:

כח ההרגל.

ונתייחס מעט לדברים כפי העולה מפרשתנו, פרשת 'בהעלותך'.

ההרגל על כל דבר שלטון

"דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות. ויעש כן אהרן אל מול פני המנורה העלה נרותיה כאשר צוה ה' את משה. וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחה מקשה היא כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה" (במדבר ח, ב-ד).

"ויעש כן אהרן". להגיד שבחו של אהרן שלא שינה. (רש"י)

כל הלומד תמה, וכי איזה שבח יש כאן? כלום אפשר לשנות במשהו מציווי ה'! יתירה מכך, האומנם עלה על לב מאן דהוא שאהרן הכהן, קדוש ה', ימרה את ציווי הקב"ה ויעשה שלא כפי שנצטווה?

כח ההרגל מוליד טבע באדם

וביאור נפלא בזה מובא בספר 'להעיר להורות ולהשכיל' (חלק א).

תחילה וראש נציג את דבריו הנוקבים של בעל ספר החינוך (מצוה טז):

"ועתה בני, אם בינה שמעה זאת, והטה אזנך ושמע (משלי כב, יז), אלמדך להועיל בתורה ובמצוות. דע, כי האדם נפעל כפי פעולותיו, וליבו וכל מחשבותיו תמיד אחר מעשיו שהוא עוסק בהם, אם טוב ואם רע. ואפילו רשע גמור בלבבו וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, אם יערה רוחו וישים השתדלותו ועסקו בהתמדה בתורה ובמצוות, ואפילו שלא לשם שמים, מיד ינטה אל הטוב, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, ובכח מעשיו ימית היצר הרע, כי אחרי הפעולות נמשכים הלבבות.

ואפילו אם יהיה אדם צדיק גמור ולבבו ישר ותמים, חפץ בתורה ובמצוות, אם יעסוק תמיד בדברים של דופי, כאילו תאמר דרך משל שהכריחו המלך ומינהו באמנות רעה, באמת אם כל עסקו תמיד כל היום באותו אמנות, ישוב לזמן מן הזמנים מצדקת ליבו להיות רשע גמור, כי ידוע הדבר ואמת שכל האדם נפעל כפי פעולותיו".

יסוד גדול בנפש האדם ובתהלוכות חייו מלמדנו ספר החינוך. לעולם כאשר יתמיד האדם במעשים טובים וישרים, וירגיל עצמו בהם, אט אט יקבע הדבר בליבו ונפשו, ואדרבה, אם לא יכשיר עצמו במעשים טובים לסגל נפשו בהם, ממילא יהיה עסוק במעשים פסולים. והגם שביסודו אדם ישר וצדיק גמור היה, במשך הזמן דמותו תשתנה וההידרדרות תהיה בלתי נמנעת עד להיותו רשע גמור.

ועל כן אמרו חכמינו זכרונם לברכה: רצה הקדוש ברוך הוא לזכות את ישראל, לפיכך הרבה להם תורה ומצוות, כדי להתפייס בהן כל מחשבותינו ולהיות בהן כל עסקינו להיטיב לנו באחריתנו, כי מתוך הפעולות הטובות אנחנו נפעלים להיות טובים וזוכים לחיי עד.

העוסק בדברי דופי - בעתיד יהיה רשע גמור!!

אין זה חשש בלבד, פן ואולי יבוא לידי כך, אלא "אם יעסוק בדברים של דופי, ישוב לזמן מן הזמנים להיות רשע גמור". זוהי קביעת עובדה שספר החינוך חתום עליה. אין מצב בו האדם פוסח על שני הסעיפים, אלא או כך או כך, כיון שהאדם נפעל כפי פעולותיו, תכונות נפשו וכל אישיותו ודמותו נקבעים כפי מעשיו, אם לטוב אם למוטב, הרי שאלו נקבעים ונחקקים בליבו ובנפשו, נותנים את רישומן ואת חותמן, עד כדי שעניין תכלית המעשים נרשש בו והופך להיות חלק ממנו - ממהותו ופנימיותו, עדי מגיע הוא לתואר וכינוי 'רשע גמור'!!

הדברים מבהילים!!

בכח מעשיו של האדם להטותו לכאן ולכאן, ברצותו יהיה טוב וברצותו ייקרא רע. טבעו מתחלף, אופיו משתנה, מהותו פושטת ומקבלת צורה,

- והכל -

בכח מעשיו!!!

הריגת עיר הנידחת לא תוליד טבע אכזריות

על פי יסוד נפלא זה ביאר האור החיים הקדוש את הפסוק "ונתן לך רחמים ורחמך" (דברים יג, יח) וז"ל:

"לפי שציווה על עיר הנידחת שיהרגו כל העיר לפי חרב, ואפילו בהמתם, מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, כמו שסיפרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים במאמר המלך כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם, ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר, והבחינה עצמה תהיה נשרשת ברוצחי עיר הנידחת, לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים, הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות, מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה".

והדברים יאירו באור יקרות על פי הנלמד לעיל, לולי הבטחת ה' יתברך בפירוש "ונתן לך רחמים" שלא תתפעל הנפש ממעשה האכזריות, שלא יקהה הרגש האנושי לרחם על כל היצור, מחמת ההריגה של יושבי עיר הנידחת, היה האדם נהפך לאכזרי, אף על פי שהוא בעצם עושה את רצון ה'.

וביתר עומק נראה להוסיף, שכן המדקדק בדברי האור החיים הקדוש יראה שכתב ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות, ומשמעות הדברים היא כי אין מנוס מכך שטבע האכזריות כביכול כבר נדבק בהם על ידי מעשה ההריגה, ולכן הם זקוקים להבטחה שבעל הרחמים ישפיע ויחדש אצלם את רגשות החמלה והרחמים שהיו בהם מקודם, שהרי לא כתב שכיון שעסוקים הם במצוה, יברכם ה' שלא יושפעו כלל ממידת האכזריות, כיון שזהו הטבע וזו התוצאה של מעשים אלו, וממילא הם טעונים כח מחדש שיבטל מהם את רגש האכזריות ויעורר אצלם מחדש את כח הרחמים.

עד היכן מגיעים הדברים!!

עד כמה משפיעים מעשיו של האדם על תחושותיו, הרגשותיו, תכונותיו וטבעיו.

ונתן לך רחמים, ורחמך, והרבך

ולפי זה יבואר היטב מדוע סיים הפסוק "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך", שהרי לכאורה מה עניינו של הריבוי לכאן?

אלא לאור האמור תיושב התמיהה על נכון. כוונת התורה להפיג את חששותיו של ההורג ומכלה את יושבי עיר הנידחת, לבל ידאג פן תאוות הרציחה תיתפס ותדבק בו מחמת הריגת אנשי אותה העיר, וחלילה אולי על ידי כך יבוא להרוג גם באנשים מזרע ישראל, לא היא כזאת, כיון שכל מעשיו בזה היו לשם שמים, ממילא ודאי שאין לו לחשוש מהשפעה קלוקלת של ענין ההריגה בעם ישראל ח"ו, אלא אדרבה - "והרבך".

פינחס נתברך ב"שלום" - היפך הפירוד והמחלוקת

כעין זה מצינו בפינחס בן אלעזר, לאחר שהרג את זמרי בן סלוא וכזבי בת צור, ציווה הקב"ה למשה להודיעו: "לכן אמור לו הנני נותן לו את בריתי שלום".

ושורש הדברים אחד הוא, אל יערער הטוען שכיון שהרג את זמרי וכזבי, אם כן נקבעה בנפשו מידת האכזריות על ידי מעשה זה, וממילא אינו מתאים להיות כהן, שהרי כהן שהרג את הנפש פסול לכהונה, אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם, שפינחס לשם שמים התכוון, ולכן באה ההבטחה "הנני נותן לו את בריתי שלום"! בנפשו יהיה מוטבע אך ורק "שלום", כינוי שבו זוכים להתעטר רק אלו הרוצחים בניקיון כפיהם, המשוללים לגמרי מן המחלוקת והפירוד, וכל שכן מן ההריגה והרצח, הם אלו המוגדרים כאנשי שלום.

הדקדוק במעשרות מביא להתפעלות ישרה בנפש האדם

ועל דרך זה ביאר החסיד היעב"ץ את המשנה (אבות א, טז) "והסתלק מן הספק ואל תרבה לעשר אומדות", וז"ל:

"כי ההרגל על כל דבר שלטון, ואם תרבה לעשר אומדות, אף על פי שבהיתר אתה עושה, כן תקבל נפשך התפעלות ותבוא לעבור על הספק בדבר אחר", עכ"ל.

ביאור הדברים, שעל האדם לדייק בנתינת המעשר, ולא יאמר אתן יותר מספק, ומה הפסד יהיה לי בכך, כיון שעל ידי ריבוי פעולות שעושה בהם האדם את ענייניו מתוך ספק, קונה הנפש אורח חיים המלווה בספקות לרוב.

ונראה לסייע דבריו מלשון התנא שם, שלעניין ספק כתב "הסתלק", ולגבי מעשר נקט "אל תרבה", והכוונה בזה, כיון שאם יעשר אדם פעם אחת על פירותיו המסופקים, לא יבוא מזה לספק בדבר אחר, אך אם ירבה לעשר אומדות, תקבל נפשו התפעלות מכח ההרגל שבדבר, ובסופו של דבר יבוא לעבור על הספקות, כיון שפרץ בנפשו את הגדר, שהרי בספק נוהג הוא לפי שיקול דעתו.

וראים אנו עד כמה כח ההרגל יכול לשלוט באדם, שהרי יוכל להביא אותו למצב של עיוות, הליכה בדרך שאינה ישרה בלא ליתן את ליבו ומחשבתו לכך, ומבלי להרגיש שהוא יכול להידרדר לעברי פי פחת.

כח ההרגל לרע

צא וראה כמה הרס טומן בחובו כח ההרגל כאשר האדם מסתגל לצורת חיים כזו בה היום הוא כמו אתמול, לא חש שום שינוי ולא נותן דעתו על כל צעדיו לבוחנם בעין האמת.

בגמרא (סוטה יג, א) מובא:

"תנא, שלשים וששה כתרים נתלו בארונו של יעקב, ויספדו שם מספד גדול וכבד מאוד' וכו', כיון שהגיעו למערת המכפלה אתא עשו קא מעכב וכו', אמר להו הבו לי איגרתא, אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא, ומאן ניזיל? ניזיל נפתלי, דקליל כי איילתא, דכתיב 'נפתלי אילה שלוחה הנותן אמרי שפרי'. אמר רבי אבהו: אל תקרי 'אמרי שפרי' אלא 'אמרי ספרי'. חושים בריה דדן תמן הוה, ויקירן ליה אודניה. אמר להו: מאי האי? ואמרו ליה: קא מעכב האי, עד דאתי נפתלי מארעא דמצרים. אמר להו: ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים, יהא אבי אבא מוטל בבזיון? שקל קולפא, מחייה ארישיה".

(בעת קבורתו של יעקב אבינו, בא עשיו אחיו וערער על הזכות לקבור את יעקב במערת המכפלה, בעוד השבטים טורחים בחיפוש שטר הקניין בו מכר עשיו את חלקו במערה ליעקב ואף שלחו לשם כך את נפתלי למצרים, ניגש חושים בן דן, שהיה כבד שמיעה, ולא הבין על מה המהומה ומדוע מתעכבת קבורת יעקב והוא מוטל בבזיון, כשהבין שהכל מתעכב בגלל טענותיו של עשיו לקח מקל והיכה בראשו והרגו).

ותמה מרן הגר"ח שמולאביץ זצ"ל (שיחות מוסר מאמר לב) מדוע לא ראה לנכון אף אחד מהם לשאול את שאלתו הפשוטה של חושים בן דן, "ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי מוטל בבזיון", איך יכלו בני יעקב, שבטי יה, לסבול שאביהם מוטל בבזיון?

ותירץ, כי כולם היו עסוקים! הם התווכחו עם עשו, ובלהט הויכוח היו סבורים כי בכל דיבור וטענה כלפיו, הרי שעוד רגע וידם על העליונה, ואדהכי והכי הרי יעקב מוטל בבזיון, ומתוך כך הם הסתגלו למצב, ולא ראו בזה דבר בזוי, הם לא חשו כי יש כאן פגם וזלזול בכבודו של יעקב אבינו.

לא כן חושים בן דן כבד השמיעה, שלא ידע כלל על הויכוח שמתנהל ביניהם, לעיניו נתגלה פתאום המצב הקשה "אבי אבא מוטל בבזיון", הוא לא עשה שום חשבון, כבודו של סבו, יעקב, אינו מצדיק שום טענה, צודקת ככל שתהיה, לכן מיד "שקל קולפא מחייה ארישיה", כי הוא לא התרגל למצב, ומיד כששמע על העיכוב לא היה יכול לסובלו ושם קץ לעניין ללא שהיות.

השלום חשוב מן האמת

ומעתה נחזור לבאר את עניינו של אהרן הכהן. במשנה (אבות א, יב) שנינו, "הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות ומקרבן לתורה", ומתוארים הדברים בחז"ל מה היתה דרכו של אהרן הכהן, שבזמן ששני בני אדם היו מריבים ביניהם, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם, אמר לו, בני, ראה חברך שאומר, אני הוא שסרחתי עליו... ואחר כך היה הולך אהרן ויושב אצל האחר ואומר לו כך, וכשנפגשו זה בזה היו נופלים זה על צווארי זה, נשקו זה לזה, והיו לידידים.

"וכמה אלפים היו בישראל שנקראין שמש אהרן, שאלמלא אהרן, לא באו לעולם, שהיה משים שלום בין איש לאשתו... והיו קורין שם הילוד על שמו" (אבות דרבי נתן יב, ג - ד).

והקשה על זה החסיד היעב"ץ (אבות א, יב) לכאורה איך היה אהרן מוציא דבר שקר מפיו? הרי חותמו של הקב"ה אמת!

והתשובה מדהימה,

השלום חשוב מן האמת...

ולזה ראה אהרן היתר "לשנות מפני השלום".

ערכו של השלום חשוב יותר מהכל, על כן מותר לשנות מפני דרכי שלום, היה אהרן יודע שבתוך כל אדם יש רצון לחיות בשלום עם כל סביבתו, ועל כן הורה לעצמו היתר לשנות ולא לספר את הדברים במדויק, כך היה עושה אהרן אלפי פעמים, וכפי שמבואר בחז"ל, שמאותם מעשים בהם הביא שלום בין איש לאשתו נולדו אלפי ילדים.

הרי למדנו שאם יעשה אדם פעולה אחת ויחזור עליה פעמים רבות היא תהפוך להיות קנין בנפשו, ואם כן, היה אהרן הכהן, לפי גודל מדרגתו כמובן, נמצא בסיכון גבוה מאוד שהרי על ידי זה ששינה במה שהראה את המציאות האמיתית לאנשים יכל להגיע למצב של שינוי גם כן בשאר מעשיו.

"שלא שינה" מכח ההרגל

לזה באה התורה להעיד "ויעש כן אהרן. להגיד שבחו שלא שינה", אף על פי שבעניינים של שלום בית היה צריך לשנות, והרבה, מפני דרכי שלום, מכל מקום ידע לעשות את ההפרדה בין התחומים ולבצע את כל המוטל עליו בקיום המצוות ועבודת ה' בלי לשנות מאומה.

אדם גדול יודע היכן לשנות והיכן לא!

אם לא תדעו לכם כיצד לנהוג, צאו לכם בעקבי הצאן וראו את הנהגות אשר נהגו בהם הרועים, הביטו בדמותו של אהרן הכהן, ודעו אשר לו הראיה האמיתית בפלס מאזני שכל הקודש, ממנו תראו ותקחו מוסר.

כיצד צריך האדם לנהוג בכל צעד ושעל, בכל פרט וענין, על פי דרך התורה בלא לזוז ממנה כי הוא זה, ואף לא בסטייה קלה ביותר בעבודת ה', גם אם יש דברים שמותר או אפילו צריך לשנות בהם, אין היתר להשליך מדבר אחד על חברו ולדמות מקרה זה למשנהו, בכל ענין צריכים הדברים להיות נשקלים ונמדדים בדעה של אדם גדול בלבד המוגדרת כדעת תורה אמיתית.

חכמים...

היזהרו במעשיכם!!!

***

אכן, למדנו מה כוחו של ההרגל ומה הכח שבדוגמא האישית להנחלת ערכים לתלמידים, לבנים ולדור העתיד.

וקשר אמיץ ביניהם, אם תרצה לייצר שינוי אצל האחר, כדאי לחשוב תחילה כיצד לייצר את השינוי אצלי עצמי, ובצורה עקבית להיות דבק במטרה אותה הצבתי, ואז אוכל למצוא את עצמי

מקרין, משדר, מעביר מסרים בצורה נפלאה ואמיתית ומשפיעה ביותר, שהרי כוחו של מסר עקיף
דרך דוגמא אישית פעמים רבות משפיע ומועיל יותר.